

ШЕСТА МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ ЗА КЛАСИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЛОВДИВ

ПРОБЛЕМИ НА АНТИЧНАТА ЛИТЕРАТУРА

Комитетът за класически проучвания Ейрене (Мир), учреден от академите на социалистическите страни по покана на българския комитет при НРБ, устрои тази пролет Шестата си международна конференция в Пловдив. На конференцията се събраха много гости от чужбина, специалисти в различни области на науката за класическата древност. Те бяха очаровани, че заседават в град, който въпреки силно биещия пулс на социалистическата индустрия е запазил като хилядолетни свидетели на своето минало следи от тракийската, гръцката и римската култура, а в Археологическия си музей съхранява уникално и прочуто по цял свят златно съкровище от Панагюрище. Всички чужденци без съмнение са отнесли в своята родина най-възторжени впечатления и от новия живот тук и от старото уханье, което се носеше от античността.

Организационният комитет на конференцията, начело със своя председател акад. Вл. Георгиев бе попаднал на отличната идея да назове заседателните зали на отделните секции в хотела с четирите стари имена на Пловдив: Пулпудева, Филипополис, Евмолпиада и Тримонциум.

Заседанията започнаха на 24 и продължиха до 29 април 1962 година. Тук българските лингвисти, историци, литератори и археолози се срещнаха с изтъкнати свои колеги от СССР, Унгария, Румъния, Чехословакия, Полша, ГДР и Югославия. Като гости присъстваха и двама западни учени — Пиер Шантрен, председател на Френската академия за надписи и литература и Роналд Сайм (Англия), генерален секретар на международния съвет по филология и хуманитарни науки към ЮНЕСКО.

Струва ми се, че д-р Бруно Дьор, един от видните представители на делегацията от ГДР, е изразил много добре духа на конференцията в своята статия „При

цфтящите дървета край Марица (в. Neue Zeit, № 110 от 13 май 1962 г., стр. 3). „Имаше, казва той, само една наука за античността: тази, която търсеше да служи на истината, опряна на модерните методи на историческия материализъм... Омир, естествено, не беше забравен. Положението на робите по негово време и през други епохи на Гърция и Рим, както и на римските провинции беше предмет на многобройни доклади, към които винаги се развиваше извънредно жива дискусия. Но и селянинът и аристокрацията на Рим и Гърция бяха подложени на обстойно изследване, за да се получи жив портрет на античността и да не се ширят по-нататък шаблонните фигури на античните велики хора в надлежната специална литература — било, че са се проявили като политици, поети, мислители или военачалници... Без преувеличение може да се каже, че всяка делегация внесе нещо ново и съществено в различните клонове на древноведението, та да бъде и остане античността за всички народи, които ѝ дължат толкова много в повечето области на материалната и духовната култура, една жива античност“.

Разглежданите въпроси бяха обединени около четири основни теми: робството в древността; етногенезисът на балканските народи и техните езици; ролята на местното население в зараждането и развитието на античната цивилизация и по-специално ролята на траките в балканските земи; социални мотиви в античната литература.

Предмет на настоящия преглед ще бъде дейността на литературната секция. Може да се каже, че тук твърде ярко изпъкна волята на събралите се научни работници от социалистическите страни да покажат, че твърда има да се разясняват и проследят много литературни явления в светлината на марксисткото учение, като се прилага нова методология и нова ме-

тодика при самото изследване. Този момент трябва изрично да бъде подчертан, защото той определяше до голяма степен облика на литературната секция. Преди години съветският класически филолог Н. Ф. Дератани беше писал по повод Историята на античната литература от И. М. Тронский, че все още съществуват празноти и неясноти в социалните характеристики на отделните писатели (Н. Ф. Дератани, ВДИ, 1948, № 1, стр. 124).

Докладът на Л. Варцл (Прага) Социалните основи на Лукиановото творчество откликваше напълно на горното настоячиво напомняне. Като излезе от установката за обществения характер на индивидуалното съзнание на писателя и се опря на внимателен анализ на литературните факти, чехословашкият учен изтъкна, че Лукиан отразява своето съвремие макар и по негативен начин. В хода на разглеждането Варцл сполучливо съпостави този автор с Ювенал, тъй като отдавна е забелязано сходство в произведенията на двамата сатирици. Досега обяснение за това сходство се е търсело, без да се държи сметка за враждебността на Лукиан към всичко римско, или в предположението, че той е използвал творби на прочутия римлянин, или в приемането на общ литературен извор. Пражният професор проникна дълбоко в проблемата и стигна до извода, че допирните точки у двамата писатели могат да се вземат като признак за едно и също отношение към социалната действителност. Ювенал, за когото „римското гражданство“ е имало абсолютна стойност, изразява в сатирите си омразата на дребните свободни италиийци срещу нахлуващите вълни от предприемчиви имигранти от Изток, чиято конкуренция била опасна за тях. Елинизираният сириец Лукиан се е намирал в подобно положение. И за него „варварите“ пришълци, често роби или освободени роби (*liberti*), са евентуалните неприятни конкуренти. От друга страна, също като при Ювенал прицелна точка на жилото му са богатите граждани и специално при него — римляните. Така той в разрез със своя краен индивидуализъм става изразител на говорещата гръцки език пролетаризирана интелигенция. Докладът на Варцл беше изслушан с голямо внимание.

Друг интересен въпрос бе засегнат от Бр. Дьор (Берлин) във връзка с кореспонденцията на Цицерон. Той проследи класовото поведение на римския оратор, като подхвърли на обстоен разбор писмата му. От тях ясно се вижда, че лицата, с които той е обменял писмено мисли, имат винаги определен обществен произход — това са представители на управляващите съсловия — сенатори и конници. Между запазените 900 писма на Цицерон няма

нико едно, което да е отправено към селянин, занаятчия, войник, ликтор или друг по-нисш служител или да е получено от подобен човек. Освен това в наличните писмовни сбирки никъде не се говори за простия народ, дори и при препоръки, където би трябвало да се очаква проявяване на някаква грижа от страна на римския магистрат към клиентите му. Докладчикът анализира по много остроумен начин кореспонденцията на Цицерон с роба му Тирон, негов секретар и стенограф. Той обърна внимание на факта, че тук става дума за един вид робска аристокрация, защото хора като Тирон поради своите способности, научни познания и специална подготовка са имали голяма материална стойност за господаря си, на всеки случай много по-значителна, отколкото обикновеният римски гражданин (*civis Romanus*). Накрая Дьор говори за ревниво следвания от римския оратор кодекс на изискаността (*urbanitas*), според който се прави най-щателно разграничение в обръщението, стила и композицията на писмата, съответно на ранга и значението на адресатите, с явното намерение да не се предизвика у никого от тях и сянка на каквото и да било неудоволствие. От изказванията по този доклад пролича, че авторът правилно е показал социалните пластове в Рим от времето на Цицерон и че добре е очертал подхода на последния към тях. Добави се, че понятието *humanitas Latina*, за което става дума в разглеждането, се разкрива не само в писмата на оратора, но и в други негови произведения.

Г. Перл (Берлин) прочете доклад върху Културно-политическите стремежи на латинските ретори (*Latini rhetores*), в който бяха направени някои констатации: Школата на т. н. латински ретори е поддържала политически връзки с народа, затова е била подкрепяна от водачите на демократическата партия (напр. от Марий). Тези учители по красноречие са употребявали при обучението родния език и взимали примери изключително от римската литература и история. Поради своя голям успех всред младежта те били трън в очите на нобилитета, чито представители най-ревностно отстоявали позицията, че образованието на подрастващото поколение трябва да се поверява само в ръцете на гърци. В качеството си на служебни лица противниците критикували „нечуваната новост“ на това чисто римско направление, което насочвало младежите към практически цели и самонадеяно изстъпване в обществения живот. Въпреки тяхната яростна атака въпросната школа продължила съществуването си и през императорската епоха, но тогава загубила вече своя живец — връзката си с народа

и ярко изразените национални стремежи с отхвърляне на всичко гръцко. Докладът на Перл се прие положително. Във връзка с повдигнатите в него въпроси се подчерта, че борбата с гръцкото влияние през споменатата епоха (I-ви в. пр. н. е.) се води и от други среди, например от „новите поети“ (poëtae novi).

На по-странични теми, засягащи проблемите из сферата на митологията, културната история или идеологическите борби в античността, но въз основа на литературен материал, бяха изнесени няколко работи. Така Л. Стоянович (Букурещ), изхождайки от мисълта, че в културата на древния свят митологията заема важно място и че изучаването на взаимните влияния в тази област може да обогати познанието ни за живота и историята на съответните народи, се опита да обясни някои все още спорни елементи в орфическите мистерии с балкански влияния от народен произход. В последвалата дискусия обаче се изтъкна, че в доклада е преувеличено значението на тези балкански влияния върху класическата гръцка митология.

Й. Ирмшер (Берлин) се спря на една от 3,600-те епиграми на гръцки поети, които влизат в прочутата сбирка, съставена през първата четвърт на X век от Константин Кефалас и по-късно наречена *Anthologia Palatina*. Споменатата епиграма (9, 400) е интересна като документ за идеологическите спорове в Александрия в края на IV и началото на V век и минава за посещение от страна на граматика Паладас на Хипатия — красивата, красноречива и с голямо политическо влияние професорка по философия (неоплатонизъм) и математика, която била убита от християнската тълпа в 415 година. В ново време за Хипатия ни разказва английският писател Ч. Кингсли. Докладчикът се зае с преоценка на съображенията и доводите на американския филолог Джордж Лък (*Harvard studies in classical philology* 63, 1958, 462 с. и сл.), който в своя анализ е изпразнил горната епиграма от нейното културноисторическо значение. Изводите на Ирмшер не предизвикаха възмущения и се приеха като свидетелство за умело използване на текстовия материал.

В. Вифел (Берлин) говори върху Развоя на формите на раннохристиянската литература като социологическа проблема. Постановката на въпроса беше изградена върху прогресивна основа и в доклада имаше ценни мисли за причините, породили новите форми в християнската литература. В последвалите разисквания се посочиха трудностите, на които се е натъкнал изследвачът при обхващането на сложната материя. Ето защо е твърде позитивно, че той е изпуснал нишките на един-

ната методология и е допуснал смесването на различни гледни точки.

Б. Борецки (Прага) проследи примитивния произход на схващането за равенството в гръцката литература. Авторът даде находчиви съпоставки и паралели от Омнировия епос. Сполучлив беше и анализът на мита, отразяващ борбата за наследство между Зевс и Посейдон. При изказванията се подчерта, че работата на чешкия учен представя добър пример за това как могат да се използват антропологията, етнографията и социологията при семантиката и етимологията. Същевременно се отправи пожелание да се съберат всички понятия от рода на разглежданите (като *moira, aisa, lanháno* и пр.), и да се изяснят с по-голяма пълнота, за да се получи цялостна картина на рисуваните явления.

Л. Рихтер (Берлин) докладва върху теоретическите занимания с въпросите на музиката в предплатоново време. Въпреки оскъдността на изворния материал бяха очертани три разновидности: първо — учението за мелодията на практикуващите музиканти, т. н. хармонисти; второ — физико-математическото учение на питагорейците, в смисъл на нашата акустика; трето — питагорейското естетико-педагогическо направление (учението за „етоса“), един вид терапевтическо ръководене на душата чрез музиката. Авторът посочи, че Платоновите преценки за хармонистите се основават на отрицателното му отношение към занаятчийската дейност на свободните гърци. В заключение се каза, че в областта на музикалната теория антагонизмът между практически ориентираното учение на хармонистите и философското направление на математиките е продължил до края на античността. Може би поради естеството на твърде специалната тема нямаше изказвания, а само беше зададен въпрос за действието на музикалния катарзис (очистване) според Аристотел.

От българска страна бяха изнесени два доклада. Ал. Ничев, облегат на редица свои изследвания във връзка с философско-естетическата оценка на гръцката драма от Аристотел, разгледа проблемата за Ролята на катарзиса в атическата трагедия. По негова преценка определеното на трагедията от глава VI на Поетиката, известно с трудно-разбираемия си смисъл, трябва да се тълкува по следния начин. Аристотел се е заел със защитата на трагедията срещу строгата присъда на Платон, който я е изхвърлил от своята идеална държава, защото смята, че тя карала зрителите да симпатизират на главния герой и следователно не оказвала нужното морално-възпитателно въздействие върху тях, привиквайки ги да съчувствуват на човек, чиято вина е налице. Докладчикът се

спря на няколко понятия от други места в Поетиката, за да подкрепи своята концепция. Зрителят изпитва чувствата състрадание и страх (*éleos* и *phóbos*) към протагониста (например към Едип цар), докато още не е разкрил погрешното мнение за неговата невинност (понятието *peri tén dóxan*). Но с развитието на действието, макар и през известни колебания (понятието *peripéteia*), той се отърсва от своето заблуждение и стига до знание (понятието *anagnórisis*), съставяйки си правилно умозаклучение след преодоляването на неподходящите съждения (понятието *paralogismós*). Когато напуска театъра, зрителят вече е очистен от състраданието и страха, като запазва в душата си само *philánthropon*, т. е. онова чувство, което се изпитва към всеки страдащ човек, пък бил той и обременен с голяма грешка (*megále hamartia*). В подкрепа на такава тълкуване на трагическото очистиене (катарзиса) Ничев приведе нов доказателствен материал от Коментара на неоплатоника Прокъл към Платоновия диалог Първият Алкивиад. Докладът предизвика оживени разисквания. Наистина някой от изказалите се поддържаха други схващания за катарзиса или пък приемаха тълкуването му от Якоб Бернайш в медицински смисъл, но въпреки това бе преценено, че при разглеждането на този стар въпрос от гръцката естетика е привлечен огромен и интересен комбинирани материал, че има логика и научна добросъвестност в самата постройка на работата и че е постигнато сполучливо проникване в трудния текст на Аристотеловата поетика.

Руска Гандева прочете доклад на тема Селяните в социалните, етическите и естетическите възгледи на Хорация. Анализът обхваща кръг от въпроси, чрез които се изясняват нови страни от мирогледа на поета и се характеризира по-нагледно творческият му метод по линията идеализъм—реализъм. Хораций наистина долавя някои тенденции в развитието на аграрните отношения и с художествена правдивост отразява окръжаващата го действителност, но положението му на среден земевладелец и робовладелец, настроен предимно епикурейски, го кара да гледа на самостоятелните селски труженици като на обществена категория, която пропада,

макар че в неговите очи те са хора, устремени към трупане на имот. Поетът се отнася със симпатия само към арендаторите, които работят чужда земя и затова психиката им му се струва благоприятна почва за демонстриране на неговия етически принцип „да се живее с малко“ (*paucivere*). Воден от своите естетически канони Хораций показва поведение на духовен аристократ спрямо селяните, като говори снизходително за невежеството и наивността им. В общия обем на литературното му наследство изобразяването на селския живот не заема предно място. Но все пак разглежданият автор е един от малкото творци на Августовата епоха, които са нарисували селски образи с известно очертаване на характер и идеен свят.

На заключителното пленарно заседание големият унгарски учен И. Тренчени-Валдапел говори върху Гръцки образци и римска действителност у Теренций. Добре запознат с творчеството на римския комедиограф, той се впусна в тъък анализ на неговите пиеси, за да демонстрира как в тях е намерила отражение римската действителност, макар че те минават за контаминации на гръцки оригинали. Акад. Тренчени-Валдапел наблегна на факта, че това проникване на римската действителност е съвсем естествено и закономерно явление, тъй като публиката, за която са писани произведенията на Теренций, е била римска.

На същото заседание видният полски класически филолог К. Куманейски подели с присъстващите, в чиято среда се намираха и много млади хора, за които това беше един вид въвеждане в тайните на научната тексткритика, своите проучвания върху Ръкописната традиция на Цицероновия тракт „За оратора“. И сякаш, за да оживи атмосферата, всред която се е развивала тексткритичната мисъл от времето на хуманистите, той произнесе слово на латински език, изпълнено с много антични реминисценции, но умело изпълнено с ново съдържание. Куманейски пожела на участниците в научната конференция плодотворна работа в областта на класическата древност, — този важен клон от културната история на човечеството, та на идната среща в Москва да се прибере още по-богата жетва от тазигодишната.

РУСКА ГАНДЕВА